

NIÇİN ALMANYA BİR ROOSEVELT VE AMERİKA BİR HİTLER ÇIKARMADI?

Dr. Metin KIRATLI

Demokrasi ve diktatörlük kavramları üzerinde iki bin yıldan fazla bir zamandan beri konuşulmaktadır. Hâlâ aktüalitesini muhafaza ettiğine ve görülebilir bir gelecek içinde de böyle kalacağı benzediğine göre, bu konu bütün zamanların trajedisi olmak gibi bir niteliğe pek yakın gelmiş sayılsa yeridir. Ancak bu nitelik sadece bir görünüşe aittir. Bu görünüşün arkasında çeşitli ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel şartlar yatmaktadır. Bu demektir ki demokrasi - diktatörlük düalitesi sadece arzuya bağlı şeyler olmaktan çok uzaktır. Bugün memleketimizde de demokrasi ve şartları, yaşayıp yaşamıyacağı, ve çerçevesi günlük bir konudur. Bu konuda, çeşitli memleketlerin durumlarını düşünmek yararlı ipuçları vermektedir. Yakın tarihin karşımıza çıkardığı meraklı bir örnek vardır: Hitler ve Roosevelt hemen aynı zamanlarda olağanüstü şartların ortaya çıkardığı, fakat biri diktatörlük diğeri de demokratik sistemlerin temsilcisi olmuş iki farklı liderdir. Aca- ba niçin Almanya bir Roosevelt, ve Amerika bir Hitler çıkarmamıştır? Böyle bir karşılaştırma, bize, demokrasi ve diktatörlük şartları bakımından oldukça müşahhas ve sade olaylar ve realite- ler gösterebilir.

Diğer taraftan böyle bir karşılaştırma lider ve çevresinin bir- biri üzerine etkisi yönünden de ilgi çekicidir. Liderlik teorileri, daha çok, ya ferdî ya da toplumsal yönden ifrata gitmek yönseme- sindedir (1). Tarih her iki görüşe de dayanak bulduracak örnek- ler kapsamaktaysa da, lider ve çevrenin birbirini karşılıklı ola- rak etkiledikleri ve birbirinin bağıntısını duydukları daha çok gerçeğe yakındır.

Bir konuyu siyasî ilimler çerçevesinde incelemek iddiasına gi- renken, bu iddianın arkasından sökün edecek bazı yöntem mese- lelerine karşı durumumuzu bilmek ve tâyin etmek bilimsel dü- rütlüğün kaçınılmaz bir gereğidir.

(1) Bak: JENNINGS, E.E., *An Anatomy of Leadership*, (New York: (1960)

Uzun zamandan beri, özellikle Amerikan siyasî ilimcileri, siyasî ilimlerde bir genel teori kurulmasının fayda ve zorunluluğu üzerinde durmaktadırlar. Çeşitli memleketlerin çeşitli yönlerden mukayeseli olarak incelenmesinin, genel teoriye doğru vazgeçilmez bir yol olduğu genel olarak kabul edilmektedir. Bunun sonucu olarak, Mukayeseli Devlet İdaresi (Comparative Government) denen bir inceleme kolu gittikçe artan bir ilgi ve önem kazanmaktadır. Siyasî sistemlerin mukayesesi lüzumunda hemen herkes oybirliği etmekle beraber, bunun yöntemlerinde ve çerçevesinde ve hattâ bizzat siyasî sistem kavramında ayrılmaktadırlar. Daha çok geleneksel olan siyasî ilimciler, çeşitli memleketlerdeki siyasî sistemlerin benzer ve farklı taraflarını incelemeyi, mukayeseli yöntemin tam ve doğru bir uygulaması sayarken, bu çeşit bir inceleme tarzını yetersiz ve hattâ mukayeseli olmayan (non-comparative) bir yol olarak görenler de vardır (2). Gerçekte, mukayeseli yöntem, herşeyden önce, mukayese edilecek şeyler için bir teorik temel ve belirli kalıpların (pattern) varlığını gerektirir. Bu temel veya kalıplar ancak sağlam sınıflandırmalarla elde edilebilir. Fakat henüz hiçbir sınıflandırma üzerinde genel bir uzlaşma yoktur. Siyasî ilimciler tarafından siyasî sistemler için teklif edilen sınıflandırmaların her birinin az veya çok eksikleri ve yetersizlikleri vardır (3). Mukayeseli yöntemde farklı ele alış şekilleri de, müessesevî (institutional) veya fonksiyonel (functional) gibi, önemli meseleler olarak durmaktadır.

Bu incelemede yukarıda anılan yöntemlerden herhangi biri üzerinde bir tercih yapılmamıştır. Konunun önemi böyle bir tercihi arzuya değer olabilirdi. Fakat daha önce belirttiğimiz gibi, henüz yerleşmemiş ve üzerinde uzlaşılmamış çerçeve ve yöntemler arasında bir tercih yapmanın zorluğu karşısında, bu noktayı müdrik olarak, daha çok geleneksel yönetime uygun saydığımız bir yolu tutmakla yetindik. Bir memlekette diktatörlük doğuran şartla-

(2) MACRIDIS, R. C., *The Study of Comparative Government*, (New York: 1955), s. 7

(3) Bazı sınıflandırma teşebbüsleri için bak: ALMOND, G.A., «Comparative Political Systems», *The Journal of Politics*, Vol. XVIII. No: 3, August 1956, s. 392; VERNEY, D.D., *The Analysis of Political Systems*, (London: 1959), s. 5; HECKSCHER, G., *The Study of Comparative Government and Politics*, (London: 1957), s. 39-79.

Bu konuda ayrıca bak: ALMOND, G.A., «A Functional Approach to Comparative Politics», in ALMOND, G. A., ve COLEMAN, J. S., *The Politics of the Developing Areas*, (Princeton: 1960), s. 3-63; EASTON, D., «An Approach to the Analysis of Political Systems», *World Politics*, April 1957, s. 383-400.

rın, başka bir memlekette aynı rolü oynamamasının veya hiç mevcut olmayışının izahı oldukça karışık bir meseledir. Bu konuda tatminkâr bir açıklama sağlayacak bir genel teorinin yokluğu, bizi yine geleneksel yönteme uygun olarak her iki memleketteki benzer ve farklı şartları incelemeye sevketti. Bu suretle, ilkönce, Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesine yardım eden şartları inceledik, ve sonra da aynı şartların Amerika'da da mevcut olup olmadığını, ve oraya has diğer şartları araştırdık (4).

HITLER'İN İKTİDARA GELMESİNE YARDIM EDEN SOSYAL-EKONOMİK - POLİTİK - KÜLTÜREL ŞARTLAR

A. Ekonomik Şartlar

1. Birinci Dünya Harbinin etkileri :

Harbin Alman ekonomisi üzerindeki ilk ve doğrudan doğruya etkisi onun istihsal teçhizatını ve kudretini yıpratmış olması idi. Harp yılları içinde birikmiş olan muazzam mal talepleri tatmin edilmeyi bekliyordu. İşgücü sıkıntısı ve önemli toprakların kaybı dolayısıyla tarımsal üretim önemli miktarda düşmüştü. Yüzbinlerce esir, memleket dışında işçi olarak alıkonmuştu. Kaybedilen topraklar Almanya'yı ekilebilir topraklarının % 14.6 sından, ve demir cevheri yataklarının % 75 inden yoksun bırakmıştı. Çinko yataklarının % 68 i ve kömür istihsalinin % 26 sı kaybedilmişti (5). Üstelik Almanya son derece ağır harp tazminatı ödemeye mahkûm edilmişti ki Keynes'e göre bu tazminatlar Almanya'nın iktisadî tatkatinin üç katı idi (6).

2. Enflasyon :

1924 lerdeki enflasyon Hitler'in başarısının en önemli sebeplerinden biri olmuştur. Enflasyon özellikle orta sınıfın silinmesine ve onların proletaryalaşmasına sebebiyet vermiştir. Küçük ve orta gelirlerin yeniden tesisinde yeter derecede başarı gösterilmediğinin-

(4) Bu incelemede Almanya hakkında BAUMONT ve arkadaşlarının derlediği ve çeşitli kimselerin incelemelerini bir araya toplayan *The Third Reich* adlı eserden geniş ölçüde faydalandık.

(5) LUTGE, F., «Explanation of the Economic Conditions Which Contributed to the Victory of National Socialism» in BAUMONT, M. ve Diğerleri, *The Third Reich*, s. 410.

(6) *Ibid*, 424

den, mülksüz geniş bir kütle çok zengin küçük bir grupla karşı karşıya kalmıştı. Bu toplumsal dengesizlik sıhhsız ve adaletsiz bir gelir dağılışı ile daha da fenalaşmakta idi. Bu şartlar altındaki bir toplumda kapitalist sisteme karşı bir nefretin gelişmesi tabii bir sonuç oldu.

3. Depresyon ve İşsizlik :

Almanya 1930 larda dünyayı kasıp kavuran iktisadi buhranın ilk kurbanlarından biri olmuştu. Bütün demokratik memleketlerde, hükümetler kütleleri saran işsizliğe çare bulmakta fazla başarı gösteremiyorlardı. Depresyon yıllarında hızla artan işsizlik, Almanya'daki deflasyon politikasıyla daha da korkunç bir hal aldı. Hitler iktidara gelmeden önce, işsizlerin sayısı çalışanların % 20-25 ini bulmuştu (7).

B. Sosyal, Politik ve Psikolojik Şartlar

1. Hayal Kırıklığı :

Muazzam gayretlere, fedakârlıklara, mahrumiyetlere ve milyonlarca can kaybına rağmen harbi kaybetmeleri Almanları büyük bir hayal kırıklığına uğratmıştı. Sadece harbi değil, bütün sömürgelerini ve bazı vatan topraklarını da kaybetmişlerdi. Alman topraklarında yabancı askerlerin mevcudiyeti Alman milletinin hislerini rencide ediyordu. Wersailles Antlaşması Alman milletini tahkir edici mahiyetteydi «Antlaşmanın 231 inci maddesi bütün bir milleti suçlu kılmıştı. Galipler, yalnız kendilerinden ibaret yargıçlar olarak, alenen tel'in edilmiş bir mağlûba karşı bir manevî mahkûmiyet ilân ettiler, ve onun suçunu kabul etmesini istediler. Bir halk üzerine mahkûmiyet hükmü geçirilmesi, bir barış antlaşması ile uyuşur birşey değildir» (8). Almanlar, galipler tarafından aldatıldıklarına ve ihanet edildiklerine inandılar. Kanaatlarınca, silâhlarını Wilson'un «Ondört Prensibi» üzerine bırakmışlardı. Fakat barış müzakerelerine katılmalarına müsaade edilmedi. Barış onlara empoze edilmişti. Wilson prensipleriyle onlara vaadedilen âdil bir barış yerine, kanılarınca ihanetin sonucu olan bir barışla karşılaştılar.

(7) Ibid, 434

(8) BAUMONT, M., «The Role of the Foreign Policy in the Success of the National Socialist Party», in BAUMONT ve Diğerleri, *Op.Cit.*, s. 467.

Harbin ve yabancı devletlerin muamelesinin yarattığı bu hayal kırıklıklarına, iç memnuniyetsizlikler de katıldı. Enflasyon maddî ve mânevî bakımlardan tahripkâr sonuçlar getirdi. Halkın çoğunluğu, Weimar Cumhuriyeti hükûmetlerinin, paralarının değerini düşürmekle, tasarruflarını eritmekle, büyük tâcirlere ve sanayicilere para ve döviz oyunları ile muazzam kârlar sağlamalarına fırsat vermekle, kendilerini aldattığı ve hattâ ihanet ettiği kanısındaydı (9). Hayal kırıklığı ve memnuniyetsizlik içinde bulunan insanların maceracı ve ihtilâlcî hareketlere pek müsait olduğu, tarihin sayısız misâlleriyle sâbittir. Nazi ihtilâlinden önceki Almanya'da da durum aşağı yukarı böyle idi.

2. Milliyetçilik :

Wersailles ve Saint-Germain antlaşmaları, Ruhr'un işgali, harp tazminatları meselesinde galip devletlerin muameleleri Almanya'da milliyetçilik duygularını iyice tahrik etti. Hitler bu millî duyguları maharetle istismar etti. Almanya üzerindeki her yabancı baskı Hitler'in prestijini daha fazla artırıyordu. Halkın gözünde Nasyonal Sosyalist Parti, yenilgiye ve Almanya'nın küçük düşürülmesine karşı isyan eden Alman milliyetçiliğinin bir sembolü idi. Hattâ Hindenburg ve taraftarlarının bile Hitler hareketinin milliyetçiliğine gizli bir sempatisi vardı (10). «Alman halkının, değerini ispat etme isteği, onun hayatiyeti kadar ayakta idi. 1918 büyük yenilgisi onun izzetinefsini derin bir şekilde yaralamıştı. Fakat onun fizik ve entellektüel hayatiyeti kırılmamıştı» (11). Weimar Cumhuriyeti'nin, milletin siyasî alanda da değerini gösterme isteğini tatmin edememesi, milliyetçi duyguların parlamasında ayrı bir âmil oldu.

Hitler'in, Almanya üzerine konan askerî sınırlamalara karşı tiraz ve mücadeleleri, askerlerin sempatisini de kazanmasına sebep oldu.

Milliyetçiliğin kuvvetlenmesinde şu iki faktör de yer aldı: a) Alman ekonomisi geniş ölçüde yabancıların istilâsına uğramıştı. Almanların kolaylıkla alamadıkları değerli veya nâdir şeyleri, ve hattâ gayrimenkulleri, yabancılar birkaç dolarla elde edebiliyorlardı; b) Kütlelerin fakirliği artarken, Doğu Avrupa'dan gelen

(9) RITTER, G., «The Historical Foundations of the Rise of National Socialism» in BAUMONT ve Diğerleri, *Op. Cit.*, s. 407

(10) BAUMONT, *Op.cit.*, s. 459

(11) RITTER, *Op.cit.*, s. 405

geniş bir kitle ve yahudiler hiçbir müstahsil iş yapmaksızın ser-
vetler yığıyorlardı (12).

3. Sosyal Anlaşmazlıklar :

O zaman Alman toplumu, millî ve milletlerarası amaçlar ba-
kımından anlaşmazlıklardan muztarıptı. Harpçi ve intikamcı mil-
liyetçi duygularla dolu sağcılarla, emperyalizme karşı ve barışçı
solcular, birbirleriyle uzlaşması imkânsız bir şekilde anlaşmazlık
ve çekişme halinde idiler. Millet ikiye ayrılmış gibiydi. Bu çatışan
akımlar arasında, Hitler'in partisi halkın gözünde, bu ayrılığı ön-
leyecek ve millî birliği sağlayacak tek çare olarak gözüktü.

3. Komünistlerin rolü :

Nazi Partisi iktidara gelmeden önce Rusya dışında en kuvvet-
li komünist partisi Almanya'da idi. Nazilerin zaferinde komünist-
ler iki bakımdan âmil oldular.

Birincisi, bizzat mevcudiyetleriyle, halk Hitler'in partisini
memleketi komünizmden koruyacak tek alternatif olarak gördü.
Bir taraftan da kapitalizmden nefret eden halk, «kendini sosyalist
fakat tamamiyle anti-marxist olarak tasvir eden, ve sosyalizm ile
milliyetçilik parolasını birleştiren» (13) Nazizme yöneldi. Bir çok
sanayiciler Nazi hareketini desteklediler ve ona malî kaynaklar
sağladılar. Kanılarınca, önce Nazi partisiyle komünist temayülleri
durduracaklar, sonra da Hitler'i kontrolları altına alacaklardı.

İkincisi, komünistler, bizzat kendi dâvaları bakımından yan-
lış bir politika güderek, âdeta Hitler'i iktidara ittiler. Komünistle-
rin gözünde, Weimar Cumhuriyeti, kapitalistlerin işçi sınıfını istis-
mar etmelerine örtü olan, ilk fırsatta yıkılması gerekli bir burjuva
demokrasisi idi. Sosyal Demokrat Parti de bu burjuva demokrasi-
sinin direğinden başka bir şey değildi. Sosyalistler, işçileri aldata-
rak ve onlara ihanet ederek, beklenen proletarya ihtilâlini gecik-
tirmekte idiler. Naziler iktidara gelir gelmez demokratik cumhuri-
yet sona erecek ve onu da işçilerin ihtilâli tâkip edecekti. Çünkü
demokratik cumhuriyet sona erince, kütteleler Komünist Partisinin
onların menfaatlarını temsil eden tek parti olduğunu anlayacak-
lar ve proletarya diktatörlüğünü kurmak üzere onun etrafında
birleşeceklerdi.

(12) LUTGE, *Op.cit.*, s. 425

(13) *Ibid.*

Bu suretle, Alman komünistleri Weimar Cumhuriyetini yıkmayı ilk amaç edindiler, ve Hitler'in iktidara gelmesini desteklediler (14). Bu suretle kendi mezarlarını kendi elleriyle kazdılar. Zira Hitler'in iktidara geldikten sonra yaptığı ilk iş Komünist Parti'yi yıkmak oldu.

1. Demokrasiye Güvensizlik :

Birinci Dünya Harbi'nden sonra demokrasiye karşı genel bir güvensizlik bütün Avrupa'ya yayılmıştı. Hitler'in iktidara gelmesinden önce birçok diktatörlükler kurulmuştu. Rusya'da kuvvetli bir diktatörlük onbeş yıldan beri hükümferma idi. Mussolini oniki yıldan beri İtalya'ya hükmediyordu. İspanya, Portekiz, Polonya ve Lâtin Amerika memleketleri diktatörlük altında idiler. Hattâ Fransa'da bile demokratik kurumlar ve usuller şiddetli tenkid ve hücumlara uğramıştı.

Bu anti-demokratik hareket sadece bir ülkeye has değildi. Sosyal ve politik alanda liberal fikirlerin gözden düşmesi XX. yüzyıl Avrupa'sının genel bir yönsemesi idi. Bu gözden düşmenin sebepleri şöylece özetlenebilir (15) :

a) Sosyal ve ekonomik yapıda değişiklikler :

Modern endüstriyel toplumlar kütle toplumlarıdır. Birinci Dünya Harbi sosyal ve ekonomik tesviyeyi hızlandırdı. Özellikle harp esnasında bütün toplum tam bir devlet kontrolü altına girdi. Harp, enflasyon ve ekonomik buhranlar sonucu bütün orta sınıflar proletaryalaştı ve bu suretle toplumun geniş bir bölümü sadece devlete dayanır hale geldi.

b) Siyasal amaçlardaki değişiklikler :

XX. yüzyılda iktisadî meseleler siyasal meselelerden daha öne geçti. XIX. yüzyılın «millî birlik», «anayasa teminatı altında hürriyetler» gibi hedefleri artık kütleler için ilgi konusu değildi. Çünkü Avrupa'da bu amaçlar az çok gerçekleşmişti. Şimdi iktisadî amaçlar ön plâna geçmişti. Daha yüksek hayat seviyesi, sosyal güvenlik, sosyal adalet kütlelerin esas mücadele konuları oldu. Sos-

(14) BULLOCK, A., «The German Communists and the Rise of Hitler» in BAUMONT ve Diğerleri, *Op.cit.*, s. 511

(15) RITTER, *Op.cit.*, s. 392

yalist fikirler liberal fikirleri küsufa uğrattı. Liberat demokrasi ve parlâmentolar prestijlerinden kayıplara uğradılar.

Bu anti-demokratik faktörler Almanya'da daha etkin bir şekilde hissedildi. Weimar Cumhuriyeti'nin, başarısızlıklarıyla halkın güvenini kaybetmesi sebebiyle, muhafazakârlar parlâmentoyu ve diğer demokratik kurumları, kendilerine empoze edilmiş yabancı modellerin taklidi olarak gördüler (16). Birçokları, bu parlmanter koalisyon hükûmetlerinin Almanya'ya hiçbir şey getirmediği kanısındaydı. Kuvvetli bir lidere sahip olmak arzusu Alman milletini Hitler'e oy vermeğe sevketti.

Hitler'in iktidara gelmesine yardım eden yukarda sayılan sebeplere şunları de ekleyebiliriz:

a) Nazilerin çok gelişmiş bir teknikle uyguladıkları çok başarılı bir kütle propagandası;

b) Hitler'in şahsiyeti. Hitler'in istikbale güven saçan bir yeteneği vardı. Kendine ve tarihî misyonuna güveni sonsuz ve bükülmez idi. Onun kendine olan bu sarsılmaz güveni, ona, Weimar Cumhuriyeti'nin kültürlü fakat daha az kendine güvenli politikalarına karşı siyasî bir üstünlük vermişti. (17).

AMERİKA'DA ROOSEVELT'İN SEÇİLMESİ SIRASINDA DURUM

Hitler'i iktidara getiren sosyal, ekonomik, politik ve kültürel şartları gözden geçirdik. Şimdi Roosevelt'in başkanlığa seçilmesi sırasında Amerika'daki şartları ve durumu inceliyelim.

Niçin Amerika'nın bir Hitler ve Almanya'nın bir Roosevelt çıkarmadığı sorusunu ortaya koyduğumuz zaman, Almanya'da Hitler'i iktidara getiren şartların Amerika'da mevcut olup olmadığını, ve Almanya'da mevcut olmayan Amerika'ya has durum ve şartları araştırmamız gerekir.

1. Ekonomik durum :

Birinci Dünya Harbinin Amerikan ekonomisi üzerindeki etkileri değişik oldu. Alman ekonomisi birçok bakımlardan yıpranmış ve zayıflamış iken, Amerikan ekonomisi harpten her zamankinden

(16) *Ibid*, s. 389

(17) *Ibid.*, s. 416

daha kuvvetli çıktı. Bir defa Amerika Almanya kadar uzun harbetmemişti. Topraklarından ve sömürgelerinden ve dolayısıyla iktisadî kaynaklarından hiç bir kayba uğramamıştı. Harp tazminatları ödemek gibi bir yükü de yoktu.

Amerika, Almanya'nın sosyal ve ekonomik yapısına çok zararları dokunan bir enflasyon buhranı ile karşılaşmadı. Bunun sonucu olarak, Almanya'da enflasyon sebebiyle orta sınıfların iktisaden silinmesi ve geniş bir proletaryalaşma gibi şeylerden Amerika müteessir olmadı. Denebilir ki Amerika'da bir diktatörlüğü gereksiz kılan en önemli faktörlerden biri de budur. Kuvvetli ve geniş bir orta sınıf, sosyal istikrarın ve sosyal dengenin en etkin faktörlerinden biridir.

Gerçi Amerikan ekonomisi 1930 ların Büyük Depresyonundan geniş bir şekilde müteessir olmuştu. Fakat yine de memleketteki durum Almanya'dakinden çok farklı idi. 1930 larda Amerika'da başlayan dünya ekonomik buhranı, daha çok Amerikan ekonomisinin fazla yayılma ve büyümesinden ileri gelmişti (18). Buhran başlayacağı sıralarda, Amerikan ekonomisi o zamana kadar tarihinin en dinamik noktasına erişmişti. Buhrandan önceki durumu *Schlesinger* şöyle tasvir ediyor: «Halkın büyük ümitlerle başının dönmesinde fazla şaşılacak bir taraf yoktu. Gayrimenkul mülkü bütün memleket alanına hızla yayılıyordu. Tezgâhtar kızlar ve çamaşırcı kadınlar, borsadaki talihleri sayesinde, kürkler giyiyorlar ve işlerine kendi arabalarıyla gidiyorlardı. Aynı zamanda federe devlet ve belediye idarelerinin masrafları da daha önce görülmedik bir yekûna çıkmıştı. 1928 ve 1929 da borsadaki değerler, şimdi ve gelecekteki bütün rasyonel kazanç nisbetlerinin üstüne çıkmıştı. Bütün memleketi bir spekülasyon çılgınlığı kaplamıştı. Müşterilerine muhafazakâr öğütler vermesi gereken bankalar, iç ve dış yatırımlar için yüksek baskı mezatçıları haline gelmişti. Halk, mâlî marifetlerle paralarını iki veya üç misli artırmak ümidiyle, bütün hayatları boyunca biriktirdikleri tasarruflarını çektiler ve hattâ evlerini rehne koydular» (19).

B. Sosyal, Politik ve Kültürel Şartlar

1. Hayal Kırıklığının Mevcut Olmaması:

Amerika, Alman halkının acı bir şekilde duyduğu harp sonrası hayal kırıklıklarına mâruz değildi. Harpten muzaffer çıkmış ve

(18) HICK, J., *A Short History of American Democracy*, (Boston, 1946), s. 775

(19) SCHLESINGER, A.M., *Political and Social Growth of the American People*, (New York, 1941), s. 504-505.

dünyanın en müreffeh milleti için bunun sebeplerini açıklamaya bile hacet olmasa gerek. Kısacası, harp, Amerika'da arkasında, değişen sosyal şartlara intibak edemiyen, maceracı bir politikacının arkasından gitmeye hazır, bir gayrimemnunlar zümresi bırakmadı.

2. Milliyetçilik :

Amerikan milleti, yabancı orduların işgalinin, yabancı devletlerin kötü muamelesinin, küçük düşürücü şartlara zorlanmanın sebep olabileceği millî haysiyeti zedeleyici durumlardan masun kaldığından, orada milliyetçi duyguların kabarması ve hassasiyet kazanması gibi bir durum hasıl olmadı. Bir diğer anlatımla, Amerika, Hitler gibi, halkın millî ve vatanî duygularını istismar edecek bir diktatörlük heveslisine müsait bir çevre değildi.

3. Derin Sosyal Anlaşmazlıkların Olmayışı :

Amerikan halkı sağcılar ve solcular diye ikiye ayrılmış değildi. Bir bakıma, Amerikan milleti, yapısında çeşitli etnik gruplar ve çeşitli kültürler saklaması dolayısıyla bölünmeye daha müsait gibi görünebilir. Fakat Amerikan tarihi ve politik hayatı daha yakından incelenirse, sosyal ve politik işlerde Amerikan halkının uzlaştırıcı ve birleştirici niteliği - muhtemelen bir İngiliz kalıtı - gözden kaçmaz. Amerika derin sosyal anlaşmazlıklar yaratacak geniş bir proletaryaya şimdiye kadar sahip olmamıştır.

4. Komünist Tehlikesinin Yokluğu :

Avrupa'dakinin aksine, Amerika'da komünistler hiç bir zaman belirli bir kuvvet haline gelememişlerdir. Bu durum bütün müfrit siyasal doktrinler için de doğrudur. Amerikan halkı, komünist tehlikesini durdurmak için bir alternatif seçmek durumunda kalmamıştır.

Gerçi Avrupa'daki ve özellikle Rusya'daki komünist hareketi entellektüelleri ve aydın iş adamlarını endişeye düşürmemiş değildi. Fakat komünizme karşı düşündükleri tek çare, daha kuvvetli bir hükümet tarafından uzun vâdeli bir ekonomik plânlama idi. New Deal'ciler de bu fikri savunmakta idiler. Fakat ne Roosevelt ne de müşavirleri anti-demokratik, hatta anti-kapitalist bir sistem teklif etmiyorlardı. Roosevelt'in teklif ettiği şey, kapitalist sistemi bizzat kendi zaaflarından kurtarmak için ekonomik hayatta devletin müdahalesini genişletmekti.

5. Demokrasiye Güven:

Âni bir depresyon Amerika'da anti-demokratik bir hareket doğurmadı. H. Hoover gibi XIX. yüzyıl ferdiyetçiliğine ve laissez-faire demokrasisine sıkı bir surette inanmış bir insanın, depresyondan kısa bir zaman önce dikkati çekici bir zaferle başkanlığa seçilmesi de gösteriyor ki, Avrupa'da liberal fikirlerin ve liberal demokrasi-nin gözden düşmesine sebep olan faktörler Amerika'da mevcut ol-mamıştır. Bu, ekonomik endişeler ön plânı işgal etmedikçe, de-mokratik sistemlerin ve ferdî hürriyetlerin fazla tehdit altında muh-temelen kalmıyacağı vâkıası ile izah edilebilir.

Depresyon ferdî hürriyetler üzerine daha geniş hükûmet müda-halesi zorunluluğunu dâvet etti. Fakat bu zorunluluk, demokratik sistemi inkâra gidecek kadar duyulmadı. New Deal, Amerikan tari-hinde daha önce rastlanan misâllere uygun düşmek üzere, bu zo-runluğa mutedil bir cevap idi. Roosevelt herhangi bir iktisadî dü-şünce ekolüne bağlı değildi. Daha ziyade sonuç vâdeden herşeyi de-nemeye hazır idi. Bizzat kendisi şöyle diyordu: «Memleket cesur ve sebatlı denemeler istiyor. Sağduyuya uygun olanı, bir yöntemi alıp denemek, başarısızlığa uğrarsa bunu samimiyetle kabul edip başka birini denemektir» (20). Kısacası Roosevelt'in temsil ettiği New Deal anti-demokratik bir hareket olmamıştır. (21).

S O N U Ç

Özetliyecek olursak, Almanya'da Hitler'i başa getiren başlıca faktörler şunlar oldu :

1. Harbin, enflasyonun, ve depresyonun doğurduğu ekonomik buhranlarla orta sınıfın proletaryalaşması,
2. Hahal kırıklıkları ve memnunniyetsizlikler
3. Milliyetçilik
4. Sosyal anlaşmazlıklar
5. Demokrasiye karşı doğan güvensizlik.

(20) BOORSTIN, D.J., *The Genius of American Politics*, Chicago University Press, 1958, s. 21

(21) B u r n h a m, New Deal'i komünizm ve nazizm ile aynı yönde, sınırlı öl-güde bir «managerial» ideoloji olarak göstermektedir. Kanımızca, Burnham'

Bu faktörlerden hiçbirisi Amerika'da mevcut değildi ve haliha-zırda da mevcut değildir. Amerika'nın uzun bir demokrasi geleneği vardır. Sosyal ve politik sistemi yerleşmek için zaman bulmuştur. Geniş ve müreffeh bir orta sınıfın varlığı, bu memleketin uzun demokratik geleneğinde derin bir değişiklik ihtimalini şimdilik ortaya çıkarmamaktadır. Bu durumun devam etmesi imkân ve şartlarının sadece Amerika sınırları içinde kalamıyacağını da ayrıca hatırlatmak gereği vardır. Orta sınıfın yokluğu, muazzam servetlere sahip küçük bir grup karşısında geniş bir proletaryanın bulunduğu hasta bir toplumun ifadesidir. Bu çeşit bir toplum, genel memnuniyetsizliği ve tatminsizliği istismar eden ve herşeyi vadeden mace-racı politikacıların peşine kapılmaya pek yatkındır.

ın iddiaları birçok bakımlardan tartışma götürür. Eğer nazi hareketi onun anlayışı uyarınca, Alman toplumunun tarihî ve sosyal gelişiminin bir sonucu olarak «managerial» bir ihtilâl idiyse, bugünkü Batı Almanya'nın durumunun -ki Avrupa'nın en kapitalist devleti sayılması fazla hatalı olmaz- toplumsal gelişmenin trajik bir dönüşü olarak görülmesi gerekir. Rusya'daki duruma gelince, komünizmin bugünkü durumunun devamlı ve son bir safha olduğu belli değildir. Ekonomik amaçlarını tamamladıktan sonra komünizmin nasıl bir seyir tâkip edeceğini zaman gösterecektir. Siyasî meselelerin ekonomik meselelerden daha ön plâna geçmesi halinde, devleti kontrol vasıtalarının mücadele konusu olması pek muhtemeldir. Manager'lerin devleti ilelebet kontrol-ları altında bulundurmaya devam edebilecekleri -eğer şimdi bile kontrol ediyorlarsa- şüphelidir. (Bak: BURNHAM, Managerial Revolution, New York, 1941).